

НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ СТРАТЕГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

БАКАЛЬЧУК Владислава Олегівна

УДК 008.130.2

**ЕТНОСОЦІАЛЬНИЙ ВЕКТОР КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ:
СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ**

21.03.01 – гуманітарна і політична безпека держави
(філософські науки)

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Київ – 2007

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у відділі етнополітики Національного інституту стратегічних досліджень.

Науковий керівник – доктор філософських наук, професор

КРИСАЧЕНКО Валентин Семенович,

Національний інститут стратегічних досліджень,
завідувач відділу етнополітики

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор

ОГОРОДНИК Іван Васильович,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
професор кафедри української філософії та культури

кандидат філософських наук, доцент

РИК Сергій Миколайович,

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди,
проректор з наукової роботи

Провідна установа: Національний інститут проблем міжнародної безпеки

Ради національної безпеки і оборони України,
відділ глобальної безпеки та
європейської інтеграції, м. Київ

Захист відбудеться 6 березня 2007 р. о 14.30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради СРД 26.718.01 в Національному інституті стратегічних досліджень за адресою: 01030, м. Київ, вул. Пирогова, 7а.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного інституту стратегічних досліджень за адресою: 01030, м. Київ, вул. Пирогова, 7а.

Автореферат розісланий “ 4 ” лютого 2007 р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

М.М. Розумний

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. В умовах розбудови незалежної національної держави вагомим значення має вивчення принципів ефективної культурної політики, яка б дала можливість активізувати потужний культуротворчий потенціал нації у процесі українського державотворення.

Перед Україною постала проблема створення демократичної та правової держави, а також необхідність консолідації українського суспільства, відродження національної культури та становлення культурної ідентичності. Вирішення цих проблем лягло в основу культурної політики України. Етносоціальна багатоманітність культурного простору українського суспільства є системою складної організації із власною (історичною, структурною, світоглядною тощо) специфікою динаміки внутрішньосуспільних відносин. Внутрішні обставини та потреби культурного розвитку українського суспільства повинні враховуватись в державній культурній політиці України.

Глобалізаційні процеси світового розвитку містять значні тенденції уніфікації культурного простору, ставлячи перед кожною національною державою проблему збереження власної культурної самобутності та підтримки культурної багатоманітності усередині суспільства. Розвиваються концептуальні основи культурної політики, що значною мірою впливають на напрям культурної політики кожної країни. Визначення поняття вектору (напряму, вісь) культурної політики кожної країни залежить від позиції держави по відношенню до так званих “стратегічних дилем” – опозиційних стратегічних пріоритетів, які і узгоджуються у векторі культурної політики. Культурна самобутність та культурна багатоманітність є тими стратегічними пріоритетами, що і визначають етносоціальний вектор державної культурної політики.

Проблему збереження національних культур в умовах глобалізації розглядають у своїх працях Т. Адорно, С. Хантінгтон, Д. де Вісон Хантер, Д. Гейтс, А. Перотті, Д. Бхагвати. Значний внесок в розробку принципів мультикультурної політики в Україні зробили вітчизняні науковці: Т. Денисова, І. Соломадін, С. Бондарук, С. Дрожжина. Розробці принципів державного регулювання у сфері масової культури, комерційного сектору культури присвячені праці О. Буценка, О. Гриценка, В. Солодовник. Різним аспектам глобалізаційних процесів (культурна експансія, соціокультурні конфлікти, протистояння етнокультур та дегуманізація культурного простору) торкаються у своїх працях В. Табачковський, Ф. Кессіді, О. Льовкіна, С. Павлов. Вагомий внесок у висвітлені різних аспектів впливу держави на розвиток культури становлять праці Ю. Римаренка, М. Степико, Б. Парохонського, І. Огородника, О. Гриценко, М. Стріхи, А. Леонової, Г. Чміль, С. Чукут, В. Карлової.

Однак аналіз літературних джерел з теми дослідження вказує на відсутність комплексного вивчення етнокультурних та соціокультурних аспектів формування вектору культурної політики у

досягненні її основних стратегічних пріоритетів. Дослідження у цьому напрямку повинне спиратись на культурну самобутність української нації як складової загальнолюдської культурної багатоманітності, сприяти демократизації та лібералізації державної культурної політики в Україні, враховувати виклики та можливості процесів глобалізації щодо розвитку національної культури, визначення гуманістичних аспектів безпеки національно-культурного простору держави.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження проводилось в межах загальноінститутських проектів Національного інституту стратегічних досліджень “Гуманітарний розвиток України: стан та перспективи” (2004 р.: номер державної реєстрації 0104u002640), “Гуманітарні пріоритети суспільно-політичного розвитку України” (2005 р.: номер державної реєстрації 0105u001184), “Гуманітарна політика держави на сучасному етапі” (2006 р.: номер державної реєстрації 0106u2640) та проекту “Щорічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку України” (2006 р.: номер державної реєстрації 0106u002638).

Метою дисертаційного дослідження є пошук оптимального вектору державної культурної політики у досягненні основних стратегічних пріоритетів етносоціального розвитку України.

Реалізація поставленої мети зумовила постановку і розв'язання таких **завдань**:

- розглянути основні підходи до поняття “культурна політика”;
- проаналізувати моделі культурної політики;
- визначити основні пріоритети культурної політики ЮНЕСКО, Ради Європи;
- проаналізувати стан державної та потенційні можливості суспільної (етносоціальної) складової культурної політики України;
- визначити стратегічні пріоритети культурної політики України в динаміці глобалізаційних процесів;
- обґрунтувати гуманітарну значимість етнокультурного розвитку як стратегічного пріоритету державної політики України.

Об'єктом дисертаційного дослідження є культурна політика держави.

Предмет дослідження – етносоціальний вектор культурної політики України у досягненні основних стратегічних пріоритетів її розвитку.

Методи дослідження. Вибір методів дослідження був обумовлений метою та завданнями дисертаційного дослідження, його об'єктом та предметом.

Застосування діяльнісного підходу розкриває культуру як процес і простір людської екзистенції в її етносоціальній варіативності та дотичності до сфери політики. Функціональний підхід розкриває конструктивний потенціал культури як методу державного регулювання етносоціальних відносин у суспільстві, дав можливість розкрити конструктивну роль концепту “культурна самобутність” в основі культурної політики держави як чинника консолідації етносоціальних культурних груп українського суспільства. Використання статистичних даних при

проведенні дослідження дозволило дисертанту отримати низку кількісних та якісних показників, що засвідчують участь України у міжкультурних обмінах на світовій арені. Системно-структурний метод, використаний при аналізі культурної політики України в динаміці внутрішніх процесів та зовнішніх впливів, дає можливість розкрити феномен культури як сферу національних інтересів України, стратегію її суспільно-політичного розвитку. В процесі дисертаційного дослідження використовувався також метод порівняльного та семіотичного аналізу; аналіз даних відповідних соціологічних досліджень.

Теоретичними підвалинами є наукові дослідження, присвячені загальним проблемам тенденцій розвитку культури та динаміки культурних процесів сучасності, філософії політики, культурної політики, етичних аспектів діяльності держави у сфері культури, гуманітарної та політичної безпеки держави. В ході дослідження використані документи Ради Європи та Організації Об'єднаних Націй. Проаналізовані законодавчі та нормативно-правові акти Верховної Ради України, Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у створенні цілісної концепції місця і ролі культурної політики у розбудові української держави на основі досвіду культурного державотворення протягом останнього століття.

Наукова новизна дисертаційної роботи розкривається у таких теоретичних положеннях:

– запропонований комплексний підхід до поняття “культурна політика”, засадничими основами якого повинні стати єдність теоретико-концептуального обґрунтування та методів реалізації культурної політики. Встановлено, що методи реалізації культурної політики є сутнісною складовою самого концепту “культурна політика”, оскільки ними визначається його етичний вимір, моральні та правові парадигми рольових статусів суб'єктів культурної політики.

– на підставі існуючих класифікацій моделей культурної політики за критерієм ідеологічних доктрин та загальних показників узагальнено й проаналізовано три основні моделі культурної політики: державний протекціонізм, ринкова модель, модель партнерства. Модель партнерства в культурній політиці найбільш повно відповідає ліберально-демократичним цінностям, відповідно до яких культурна багатоманітність визнається як суспільна цінність, здійснюється орієнтація на розширення суб'єктного простору у процесі формування та реалізації культурної політики на основі дискурсу та компромісу сторін;

– визначено, що в основі стратегічних пріоритетів етносоціального розвитку як на національному, так і на світовому рівні є культурна самобутність як чинник мобілізації, репрезентації та становлення кожної нації, що передбачає процес збереження культурної спадщини, культурної багатоманітності та врахування культурних цілей розвитку певного суспільства, держави, нації. Основними принципами реалізації культурної політики є демократизація та

децентралізація культурного управління, як система розподілу повноважень між державним патерналізмом, місцевим самоврядуванням та ринковим сектором культури.

– визначено, що принципам культурного державотворення, які започаткувала українська держава, відповідає модель партнерства. Базові засади культурної політики в Україні відповідають основним принципам та стратегічним пріоритетам культурної політики міжнародних організацій. З'ясовано, що, хоча українська держава створила відповідне політико-правове поле для державної підтримки розвитку культури, суперечності у розподілі повноважень між гілками влади ускладнюють реалізацію основних стратегічних пріоритетів розвитку культури в Україні. Важливе значення має суспільна складова культурної політики України, оскільки етнокультурна та соціокультурна багатоманітності українського суспільства становлять джерело відтворення та творення культурної самобутності української нації.

– доведено, що розвиток національного ринкового сектору культури для України є можливістю рівноправної участі в міжнародному культурному обміні, динаміці світових культурних процесів та упередження антигуманітарної експансії в культурний простір українського суспільства. Національна культурна індустрія та вітчизняна культурна продукція нині є засобом та умовою розвитку української культури як на міжнародній арені, так і в межах культурного простору України.

– обґрунтовано, що розвиток та збереження культурної самобутності української нації має стратегічне значення щодо збереження гуманістичного вектору державної культурної політики, реалізації культурних прав українського народу на національне самовизначення, етнокультурних та соціокультурних груп українського суспільства, громадянина України. Культурна самобутність є складовою національної безпеки держави, оскільки є чинником суспільно-політичної консолідації суспільства.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у пропозиціях вдосконалення процесу формування та реалізації культурної політики України: стимулюючи розвиток національного ринкового сектору культури, державна влада повинна проводити активну підтримку некомерційного сектору національної культури. Національна культурна самобутність повинна стати орієнтиром гуманітарного розвитку нації та суспільно-політичної консолідації українського суспільства. Відповідне положення запропоновано внести до Концепції національної безпеки України.

Викладені в дисертації висновки і пропозиції можуть бути використані також у науково-дослідницькій сфері – для подальшої розробки теоретичних і прикладних проблем, пов'язаних з темою дослідження; у навчальному процесі – при викладанні курсів з філософії, культурології та політології, під час підготовки навчальних посібників з гуманітарних дисциплін.

Особистий внесок здобувача. Викладені в дисертації положення, які складають новизну дослідження, є результатом самостійної роботи автора.

Апробація результатів дослідження. Окремі положення та висновки дисертації були оприлюднені на науково-методичному семінарі для аспірантів Національного інституту стратегічних досліджень (К., 2004 р.), Міжнародній науковій конференції “Етика і культура: актуальні проблеми у сфері культури” (К., 2004 р.), у роботі “круглого столу” Національного інституту стратегічних досліджень за участю Української Всесвітньої Координаційної Ради “Український соціум: соціально-політичні виміри” (К., 2004 р.), Міжнародній науково-практичній конференції “Актуальні проблеми розвитку суспільства: історична спадщина, реалії та виклики XXI століття” (Луцьк, 2004 р.), у роботі перших Курасівських читань “Етнополітична ситуація в Україні напередодні парламентських виборів” (К., 2005 р.), на Міжнародній науково-практичній конференції “Актуальні проблеми розвитку суспільства: історична спадщина, реалії та виклики XXI століття” (Луцьк, 2005 р.), Міжнародній науковій конференції “Мораль та політика у сучасному світі” (Острог, 2006), Міжнародній науково-практичній конференції “Актуальні проблеми розвитку суспільства: історична спадщина, реалії та виклики XXI століття” (Луцьк, 2006 р.), Всеукраїнській конференції Українського незалежного центру політичних досліджень “Міжнаціональні взаємини в Україні: питання інформаційного простору” (К., 2006 р.), Міжнародній науково-практичній конференції “Особливості євроінтеграційної політики України: політичні, економічні, соціальні, культурні, правові чинники” (Запоріжжя, 2006 р.).

Публікації. Основні результати дослідження представлено у 13 наукових публікаціях, у тому числі 4 статті у фахових виданнях.

Структура роботи. У відповідності з метою, поставленими завданнями та логікою дослідження, дисертаційне дослідження складається зі вступу, двох розділів, які об’єднують 6 підрозділів, висновків, списку літератури. Обсяг тексту 180 сторінок. Обсяг використаних джерел – 242 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДОСЛІДЖЕННЯ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дослідження, розглядається рівень і напрямки її наукового опрацювання, окреслено мету, завдання та методи наукового пошуку, визначено об’єкт та предмет дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичну й практичну значущість роботи, викладено дані про апробацію результатів дослідження.

У першому розділі – **“Теоретико – методологічні основи культурної політики”** – аналізуються основні категорії, поняття, концептуальні та методологічні основи культурної політики.

У *підрозділі 1.1 „Концептуальні основи поняття „культурна політика”* розглядаються еволюція та основні підходи до поняття культура, обумовленість між певним концептом культури та політики її реалізації.

Хоча термін “культурна політика” з’явився лише в ХХ столітті, означена ним діяльність існувала з часів структуризації людської спільноти, а саме, виникнення держави. Те, що практика культурної політики часто випереджала теоретичне осягнення самого її феномену, призвело до значних розходжень категоризації цього поняття на теоретико – концептуальному рівні та на рівні конкретних управлінських рішень. Взаємообумовленість певного концепту культури та культурної політики визначають Ф. Матарасо та Ч. Лендрі.

На основі аналізу еволюції поняття (античності – у працях Платона, Аристотеля, німецької класичної філософії – К. Гельвеція, І Гердера, І. Канта, Г. Гегеля, філософів ХХ ст. О. Шпенглера, П. Сорокіна, Ж.-П. Сартра та радянської школи – В. Межуєва, Н.С. Злобіна, В. Келле, Б. Єрасова) культура визначається як сутнісна риса людської екзистенції, простір становлення людини як суб’єкта культури. У дисертації культуру розкрито в етносоціальному вимірі її самотності та багатоманітності. Зазначено, що етносоціальна багатоманітність культури забезпечує наявність основних властивостей культури: невідчуженість, процесуальність та гуманістичний характер.

Оскільки культура є результатом становлення та простором взаємодії численних її суб’єктів вона є дотичною до феномену суспільної влади, ідеології та політики. У дисертації підкреслюється, що поняття “культурна політика” необхідно диференціювати від процесу здійснення політики засобами культури. Аналізується взаємозв’язок певного проекту культури і методів реалізації культурної політики. Культурна політика розглядається як взаємодія суб’єктів культури в реалізації власних проектів культури, що висуває проблему досягнення загальносуспільних цілей. Підкреслюється консолідуюча роль держави у здійсненні культурної політики за допомогою якої здійснюється керівництво в інтересах усього суспільства. Державна культурна політика є сукупністю принципів і норм, якими керується держава у своїй діяльності по збереженню, розвитку та поширенню культури, а також сама діяльність держави в сфері культури.

У *підрозділі 1.2 „Класифікація моделей культурної політики”* на підставі існуючих класифікацій моделей культурної політики за критерієм ідеологічних доктрин та загальних показників узагальнено й проаналізовано три основні моделі культурної політики.

Концепція державного протекціонізму носить централізований характер державного управління, методологічною основою якої є проект “легітимної культури” та ідеологічний монізм (Б.С. Єрасов, В.С. Жидков, К.Б. Соколова, В.С. Слепокуров). Ринкова модель культурної політики ґрунтується на процесі комерціалізації культури. Характерною рисою цієї моделі культурної політики виступає процес уніфікації культурного простору у формі масової культури. Оскільки ця уніфікація набула світових масштабів, то вона отримала назву процесу культурної глобалізації.

Наддержавний транс-економічний механізм виробництва та споживання, завоювання нових ринків збуту культурної продукції становить загрозу експансією основних виробників культурної продукції щодо культурного простору окремих націй, втрати ними власної культурної самобутності.

Концепція партнерства – альтернативний підхід до формування та реалізації культурної політики (А. Флієр, А. Карпухін, Л. Востряков). Для неї характерні риси: пошук нових принципів пропорціонування державної та суспільної складових культурної політики. Держава є лише одним з учасників культурної політики (Ю. Хабермас), що передбачає дотримання етичних принципів та норм “відкритого суспільства” (К. Поппера), визнання культурної багатоманітності як суспільної цінності, створення умов культуротворчої діяльності усіх суб’єктів культури. Завданням культурної політики держави є консолідація суб’єктів етносоціального простору культури. Їх залучення до процесу формування та реалізації культурної політики дозволяє досягти консенсусу інтересів різних сторін – орієнтація на розширення суб’єктного сектора культурної політики.

У підрозділі 1.3 „Концептуальний аналіз культурної політики міжнародних організацій” здійснений аналіз концептуальних основ, принципів та стратегічних пріоритетів, культурної політики таких міжнародних організацій як ЮНЕСКО і Рада Європи. Розглянута еволюція концепції культури, її вплив на динаміку стратегічних пріоритетів та методів реалізації культурної політики міжнародних організацій. Визначено, що первинною концепцією культури, яка була закладена в основу культурної політики ЮНЕСКО, була “культура відкрита для всіх” (“доступ до культури”). Концепція надавала пріоритет популяризації прогресивних здобутків культури по відношенню до збереження культурної самобутності народів. Згодом вона доповнюється ідеєю культурної багатоманітності та культурної самобутності як стратегічних пріоритетів культурної політики на міжнародній арені.

Культурна самобутність визначається як сукупність неповторних і незамінних цінностей, традицій і форм вираження народу, за допомогою яких він репрезентує себе у світовому співтоваристві та розширює можливості для всебічного розвитку людини. Національна культурна самобутність тісно пов’язана з таким стратегічним пріоритетом як збереження культурної спадщини народу, передусім духовної – звичаї, традиції, цінності, фольклор, ремесла тощо. Міжнародні організації обґрунтовують необхідність врахування культурних цілей розвитку в національних та міждержавних стратегіях політичного, економічного та соціального розвитку суспільства. Культурна демократія розглядається як альтернатива будь-яким проявам тоталітаризму у просторі культури як на рівні культурного життя кожного суспільства, так і на рівні міждержавної взаємодії. Культурне панування визначається як фактор, що відкриває шлях до політичного, економічного та військового панування. Важливе місце у культурній політиці міжнародних організацій посідає концепт “Культурна багатоманітність”, що ґрунтується на ідеї

збереження самобутності національних культур – обов’язок не лише певного народу та держави, а й усього міжнародного співтовариства. Визнання культурної багатоманітності як основи державної культурної політики, передбачає створення умов мирного і толерантного співіснування численних культурних груп суспільства, створення сприятливого середовища їх міжкультурної взаємодії, діалогу та загальносуспільної інтеграції. Відповідно до норм міжнародних організацій, державна культурна політика залишається основним чинником загальносуспільної консолідації та гарантом стабільності національно-культурного розвитку суспільства.

У другому розділі **“Стратегічні пріоритети культурної політики України”** – розглядається стан державної культурної політики, визначаються основні її стратегічні пріоритети, можливості активізації суспільної та ринкової складових культурної політики України.

У *підрозділі 2.1 „Вектор культурної політики України: етносоціальні чинники”* аналізуються проблеми з якими зіткнулась Україна підчас розбудови незалежної демократичної та правової держави. Передусім це необхідність переорієнтації державної політики тотального протекціонізму у сфері культури на нові засади взаємодії держави та культури та методи її реалізації. Проголошення Україною державної незалежності у 1991 році означило початком ряду позитивних та негативних процесів у динаміці культурного життя українського суспільства. Серед основних проблем формування та реалізації нової демократичної державної культурної політики є її негнучкість щодо динаміки культурного життя суспільства, потреб його розвитку. Відсутність чіткого розподілу повноважень та узгодженої практики дій органів державної влади у сфері культури, наявний розрив між задекларованими цілями та завданнями державної культурної політики та фактичним рівнем її реалізації є основними причинами неефективності державної культурної політики у досягненні основних стратегічних пріоритетів етносоціального розвитку України.

У розділі визначаються основні стратегічні пріоритети культурної політики України: культурна самобутність та багатоманітність українського суспільства. Досягнення цих стратегічних пріоритетів визначається через процес формування певного вектору державної культурної політики, який ґрунтується на концептах “демократизації та децентралізації культурної політики”, включає нові принципи пропорціонування державної, суспільної та ринкової складових культурної політики України. З цією метою у роботі здійснений аналіз культуротворчого потенціалу етносоціального простору культури в Україні, оцінка потенційного вкладу та ролі його основних суб’єктів у процес творення культурної самобутності української нації. Нерівномірність представництва в культурному просторі українського суспільства визначає державу основним суб’єктом регуляції динаміки культурних процесів, гарантом попередження монополізації культурного простору українського суспільства. Викладені основні повноваження державної культурної політики України на основі демократичних та ліберальних цінностей.

У підрозділі 2.2 „Культурна політика України в динаміці глобалізаційних процесів”

розглядається роль державної культурної політики щодо попередження загроз та використання потенційних можливостей розвитку національної культури України в динаміці світових культурних процесів. У цьому напрямку основним завданням держави є здійснення балансу зовнішніх впливів з метою обернення глобалізаційних викликів на конструктивні засоби розвитку культурної самобутності українського народу та розширення можливостей участі України в міжкультурному обміні на світовій арені. Це у свою чергу вимагає у національній культурній політиці узгодження таких чинників як ринок, нові технології та творчість.

З метою протидії процесам уніфікації через форми масової культури, культурної експансії та ринковий сектор культури держава зацікавлена в активізації розвитку національної індустрії культури. Підтримка національного ринкового сектору культури здатна оптимізувати розвиток національної культури. У процесі зростання значення комерційного сектору культури на світовому і національному рівнях важливого значення також має підтримка державою так званого “третього” (некомерційного) сектору національної культури.

Інтеграційні процеси світового культурного розвитку розкривають нові можливості для розвитку національної культури, які повинні враховуватись у культурній політиці України. Зокрема це членство у міжнародних організаціях (Раді Європи, ЮНЕСКО) як можливість відстоювання національних інтересів у сфері культури та використання міжнародного досвіду при формуванні та реалізації культурної політики України.

У підрозділі 2.3 „Гуманітарні аспекти культурного розвитку України” обґрунтовується роль збереження та розвитку культурної самобутності нації як важливої складової гуманітарної та політичної безпеки держави. Розкриваються гуманітарні аспекти етнокультурного розвитку України як стратегії етнополітичного та гуманітарного розвитку українського суспільства. Наводяться зовнішні та внутрішні загрози національної культурної самобутності України.

У розділі аналізується стан та проблеми забезпечення культурних прав в Україні. Зокрема, відзначено взаємообумовленість процесу реалізації культурних прав численних суб'єктів культурного простору українського суспільства та процесу збереження і творення загальнонаціональної ідентичності у просторі культури. Стверджується необхідність консолідації суб'єктів культурного простору українського суспільства у державотворчому та націєтворчому процесах України. Формування громадянського суспільства та становлення української політичної нації – шлях оптимізації процесу забезпечення культурних прав громадян України, врахування інтересів якнайбільшої кількості суб'єктів культурного життя українського суспільства в культурній політиці Україні на основі їх консенсусу та консолідації. Висвітлені потенційні можливості та гуманітарні аспекти етнокультурного розвитку в Україні, забезпеченні дихотомії державотворчого та націєтворчого процесів в Україні.

ВИСНОВКИ

При формуванні та реалізації державної культурної політики вагоме значення має семантичне навантаження певного концепту культури: людиновимірність, джерело етносоціальної багатоманітності та самобутності її суб'єктів (людини, культурних груп, етносоціальних спільнот). Оскільки культура є неоднорідною на рівні етносоціальних груп певного суспільства, то, відповідно, впливає проблема досягнення спільних (загальносуспільних) цілей. Сприяті підтримці та стабільності культурного розвитку, здійснювати регуляцію міжсуб'єктних взаємин у суспільстві покликана держава.

Культурна політика держави є сукупністю принципів і норм, якими керується держава у своїй діяльності по збереженню, розвитку та поширенню культури, а також сама діяльність держави в сфері культури. Тому, культурна політика української держави повинна ґрунтуватись на теоретико-концептуальному обґрунтуванні стратегічних пріоритетів етносоціального розвитку та враховувати методи її реалізації.

Серед проаналізованих моделей культурної політики (державний протекціонізм, ринкова модель, модель партнерства) найбільшій уваги заслуговує та модель культурної політики, що відповідає етичним принципам “відкритого суспільства” (К.Поппер), визнання культурної багатоманітності як суспільної цінності та консолідація суспільства та розширення суб'єктного сектора процесу формування та реалізації культурної політики.

До основних стратегічних пріоритетів культурної політики таких міжнародних організацій як ЮНЕСКО і Рада Європи належить культурна самобутність як сукупність неповторних і незамінних цінностей, традицій і форм вираження народу, за допомогою яких він репрезентує себе у світовому співтоваристві; збереження культурної спадщини, що включає збереження не лише матеріальної, а й духовної культурної спадщини; врахування культурних цілей в стратегії розвитку кожної країни. Основою досягнення цих стратегічних пріоритетів є культурна демократія та децентралізація культурного управління, згідно яких, культурна політика є системою пропорціонування суб'єктних повноважень: центральна влада – місцеве самоврядування; державна підтримка культури – громадські ініціативи та комерційний сектор культури (індустрія культури). Держава як суб'єкт культурної політики, активізує та підтримує кожний з цих суб'єктних секторів культурного життя, формуючи з ними тісні партнерські відносини; культурна багатоманітність – створення умов толерантного співіснування різних культурних груп, що становлять суспільство. Ці принципи культурної політики лежать в основі досягнення основних стратегічних пріоритетів етносоціального розвитку як на національному, так і світовому рівні – збереження культурної самобутності та культурної багатоманітності націй.

Українська держава започаткувала нові принципи культурного державотворення: відхід від державного тоталітаризму у сфері культури до часткового збереження державного патерналізму розвитку культури, а також ринкових та демократичних перетворень в динаміці культурних процесів українського суспільства. Цим принципам культурного державотворення в культурній політиці України відповідає модель партнерства. Розвиток базових засад культурної політики в Україні здійснюється відповідно до основних принципів культурної політики таких міжнародних організацій як ЮНЕСКО, Рада Європи Українська держава створила відповідне політико-правове поле для державної підтримки розвитку культури, проте суперечності у розподілі повноважень між гілками влади ускладнюють реалізацію основних стратегічних пріоритетів розвитку культури в Україні. Важливе значення має суспільна складова в культурній політиці України, оскільки етнокультурна та соціокультурна багатоманітність українського суспільства є джерелом відтворення та творення культурної самобутності української нації. Досягнення основних стратегічних пріоритетів етносоціального розвитку України передбачає становлення громадянського суспільства, розвиток місцевого самоврядування та громадських ініціатив. Державна культурна політика повинна попереджувати спроб монополізації національного культурного простору, здійснювати підтримку культури державотворчого етносу та “слабких” культурних груп українського суспільства.

Низька конкурентоспроможність національного культурного продукту на світовому ринку виробництва і збуту культурної продукції загрожує трансформацією національного культурного простору України у так звану “буферну зону” інокультурної продукції. Нині культурна продукція однією з основних форм міжкультурного обміну, засобом інокультурної експансії і засобом її протистояння. Стимулювання розвитку національних культурних індустрій як стратегічний напрям державної культурної політики України дасть можливість збільшити участь України в міжнародних культурних обмінах. Цей стратегічний напрям державної культурної політики повинен відбуватись паралельно з підтримкою некомерційного сектору національної культури.

Одним із сприятливих можливостей для розвитку національної культурної політики в динаміці світових процесів розвитку культури є визначеність євроінтеграційного курсу України. Цей напрям державної культурної політики збільшує можливості забезпечення національних інтересів України на міжнародній арені шляхом співробітництва з європейськими та іншими міжнародними організаціями з питань культурної політики та формування національної культурної самобутності в системі європейських ціннісних координат.

Розвиток та збереження культурної самобутності української нації має стратегічне значення щодо збереження гуманістичного вектору державної культурної політики, реалізації культурних прав на доступ до культури і культурний розвиток українського народу, етнокультурних та соціокультурних груп українського суспільства, громадянина України. Національна культурна

самобутність повинна бути внесеною у Закон України “Про основи національної безпеки України” як чинник гуманітарного розвитку нації та суспільно-політичної консолідації українського суспільства.

Зазначені положення визначають ефективність етносоціального вектору культурної політики у досягненні основних стратегічних пріоритетів державотворчого розвитку України: лібералізм – демократія, державний патерналізм – вільний ринок, культурна багатоманітність – самобутність національної культури. Важливого значення в основі державної культурної політики має збереження балансу, який повинен проіснувати між охороною культурної багатоманітності і необхідної суспільної єдності в державі.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ:

1. Бакальчук В.О. Етнокультура українського суспільства в динаміці внутрішніх і зовнішніх тенденцій // Український соціум / Власюк О.С., Крисаченко В.С., Степико М.Т. та ін. / За ред. В.С. Крисаченка. – К.: Знання України, 2005. – С. 284–292.
2. Бакальчук В.О. Феномен “маргінального” в культурній політиці України // Нова парадигма: Журнал наукових праць. – К.: НПУ ім. Драгоманова, 2005. – Вип. 51. – С. 51–60.
3. Бакальчук В.О. Індивід у просторі культури: аспекти театральної семіотики // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Філософія. Політологія. 2006. – Вип.77. – С. 68–70.
4. Бакальчук В.О. Культурна політика як фактор євроінтеграційного процесу в Україні // Зб. наук. пр. “Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії”. – Запоріжжя: ЗДІА. –2006. – Вип. 25 – С. 192–200.
5. Бакальчук В.О. Культурна самобутність як стратегічний пріоритет культурної політики України // Зб. наук. пр. Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії – Запоріжжя: ЗДІА. –2006. – Вип. 26 – С. 123–134.
6. Бакальчук В.О. Культурна самобутність як фактор національної безпеки України: гуманітарний аспект // Стратегічна панорама. – 2006. – № 2. – С. 167–171.
7. Бакальчук В.О. Моральні принципи в процесі формування та реалізації культурної політики України // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”: Серія “Політологія”. – Остріг: Видавництво Національного університету “Острозька академія”, 2006. – Вип.1. – С. 25–36.
8. Бакальчук В.О. Держава та суспільство в Україні: пошук взаємодії культуротворчого та державотворчого процесів // Наукові записки / Курасівські читання – 2005. – К.: ПІЕНД, 2006. – Вип. 30, кн. 2. – С. 15–23.

9. Бакальчук В.О. Суб'єкт культурної політики: нові реалії соціокультурного простору України // Актуальні проблеми розвитку суспільства: історична спадщина, реалії та виклики XXI століття / Восьмі читання пам'яті В. Липинського: Матеріали доповідей учасників III Міжн. науково-практичної конф. (15 квітня 2005 року). – Луцьк: ПВД “Твердиня”, 2005. – С. 37–39.
10. Бакальчук В.О. Культурна політика держави: самобутність та полікультурність українського суспільства // Актуальні проблеми розвитку суспільства: історична спадщина, реалії та виклики XXI століття / Сьомі читання пам'яті В. Липинського: Матеріали доповідей учасників II Міжн. науково-практичної конф. (15 квітня 2004 року). – Луцьк: Вид-во “Волинська обласна друкарня”, 2004. – С. 31–33.
11. Бакальчук В.О. Засоби масової інформації як засіб реалізації культурної політики України // Матеріали Всеукр. конф. “Міжнаціональні взаємини в Україні: питання інформаційного простору”. – К.: Український незалежний центр політичних досліджень, 2006. – С. 65–66.
12. Бакальчук В.О. Культурна політика держави як механізм подолання політичної конфронтації в українському суспільстві // Український соціум: соціально-політичні виміри: Матеріали засідання “круглого столу” від 28 грудня 2004 року / За заг. ред. Крисаченка В.С. – К.: Знання України, 2005. – С. 133–136.
13. Бакальчук В.О. Етичні аспекти культурної політики держави // Матеріали Міжн. конф. “Етика і культура: актуальні проблеми у сфері культури”. – К., 2004. – С. 1–2.

АНОТАЦІЯ

БАКАЛЬЧУК В. О. Етносоціальний вектор культурної політики України: стратегічні пріоритети. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 21.03.01 – гуманітарна і політична безпека держави (філософські науки). – Національний інститут стратегічних досліджень. – Київ, 2006.

Дисертацію присвячено науковому обґрунтуванню теоретико-метологічних основ феномену “культурна політика”, концептуалізації її стратегічних пріоритетів та визначенню етносоціального вектору культурної політики України.

Результатом проведеного дослідження є вдосконалення понятійного апарату сфери культурної політики: розкрито взаємообумовленість поняття культура та політика її реалізації, здійснено експлікацію понять „культурна політика”, “суб'єкт культурної політики”. Представлені класифікації моделей культурної політики, які узагальнені та проаналізовані на основі рольових повноважень та етичних принципів взаємодії суб'єктів культурної політики. На підставі аналізу концептуальний основ культурної політики таких міжнародних організацій як ЮНЕСКО і Ради

Європи визначено основні тенденції культурних процесів сучасності, стратегічні пріоритети, принципи формування і реалізації культурної політики. Надані практичні рекомендації щодо вдосконалення нормативно-правової бази державного управління у сфері культури, а також вектору культурної політики держави у досягненні основних стратегічних пріоритетів етносоціального розвитку України.

Ключові слова: культурна політика, суб'єкти культурної політики, стратегічні пріоритети, культурна багатоманітність, культурна самотність, вектор культурної політики.

АННОТАЦІЯ

Бакальчук В.О. Етносоціальний вектор культурної політики України: стратегічні пріоритети. – Рукопись.

Дисертація на соискание научной степени кандидата философских наук по специальности 21.03.01 – гуманитарная и политическая безопасность государства (философские науки). – Национальный институт стратегических исследований. – Киев, 2006.

Дисертація посвящена науковому обґрунтуванню теоретико-методологічних основ феномена “культурна політика”, концептуалізації її стратегічних пріоритетів, а також означенню етносоціального вектора культурної політики України.

Результатом проведеного дослідження є удосконалення категоріального апарату в сфері культурної політики: розкрито взаємна обумовленість таких понять як “культура” і політика її реалізації, поведена експлікація понять “культурна політика”, “суб'єкт культурної політики”. Велике значення в процесі формування і реалізації культурної політики має обумовлений концепт культури: як процес і пространство людської екзистенції, во всій її етнокультурній і соціокультурній різноманітності і самотності. В дисертації запропонований комплексний підхід к поняттю “культурна політика” на основі єдності теоретичного обґрунтування і методів реалізації культурної політики. Встановлено, що методи реалізації культурної політики повинні бути складовою частиною самого концепта культурної політики.

Представлені класифікації моделей культурної політики, які обобщені і проаналізовані на основі ролевих обов'язків, а також етичних принципів взаємодії суб'єктів культурної політики. Проаналізовані три основні моделі культурної політики: модель державного протекціонізму, комерційна модель культурної політики і модель партнерства. В дисертації встановлено, що модель партнерства найбільше відповідає ліберально-демократичним цінностям, в відповідності з якими культурна різноманітність

признается общественной ценностью, расширяется субъектный сектор формирования и реализации культурной политики на основании дискурса и компромисса сторон.

В следствии анализа концептуальных основ культурной политики таких международных организаций как ЮНЕСКО и Рады Европы определено основные тенденции культурных процессов современности, стратегические приоритеты, принципы формирования и реализации культурной политики. Установлено, что в основе стратегических приоритетов этносоциального развития, как на национальном, так и на международном уровне есть культурная самобытность как фактор мобилизации, презентации и развития каждой нации. Достижение этого стратегического приоритета предусматривает и достижение следующих: сохранение культурного состояния, культурной многообразности, культурных целей развития общества, государства, нации. Главными принципами культурной политики есть демократизация и децентрализация культурного управления.

Даны практические рекомендации улучшения нормативно-правовой базы государственного управления в сфере культуры, а также вектора культурной политики государства в достижении главных стратегических приоритетов этносоциального развития Украины. Установлено, что, хотя украинское государство установило соответственное политико-правовое поле для развития культуры, противоречия между ветвями государственной власти усложняют реализацию главных стратегически приоритетов развития культуры Украины. Главное значение в связи с этим имеет общественная составляющая культурной политики Украины, поскольку этнокультурное и социокультурное многообразие украинского общества – это источник культурной самобытности украинской нации.

В диссертации установлено, что развитие коммерческого сектора культуры для Украины есть возможностью достижения равноправного участия в международном культурном обмене, в динамике мировых культурных процессов и предотвращения антигуманной экспансии в культурное поле украинского общества. Развитие и сохранение культурной самобытности украинской нации имеет большое значение для сохранения гуманитарного вектора культурной политики государства. Прежде всего, для реализации культурных прав украинского народа, этнокультурных и социокультурных групп украинского общества, гражданина Украины. Культурная самобытность есть составляющей национальной безопасности государства, поскольку есть фактором общественно-политической консолидации общества.

Ключевые слова: культурная политика, субъект культурной политики, стратегические приоритеты, культурная многообразность, культурная самобытность, вектор культурной политики.

SUMMARY

Vladyslava O. BAKALCHUK Ethnic-and-social vector of cultural policy of Ukraine: strategic priorities. – Manuscript.

Thesis submitted for acquisition of a scientific degree of the Candidate of Philosophy, speciality 21.03.01 – Humanitarian and Political Security of the State (Philosophical Sciences). – The National Institute of Strategic Studies. – Kyiv, 2006.

The thesis is dedicated to scientific explanation of theoretical and methodological bases of the notion of “cultural policy”, defining its strategic priorities and ethnic-and-social vector of the cultural policy of Ukraine.

The research resulted in improved notions in the sphere of cultural policy: interconnection of notions of culture and policy of its implementation were explained, notions of “cultural policy” and “subject of cultural policy” were defined. There were also proposed classifications of models of the cultural policy. These classifications were researched with consideration of roles in cultural policy as well as ethical principles of subjects’ interaction.

Based on thorough analysis of cultural policy concept of such international organizations as the UNESCO and the Council of Europe, key tendencies in contemporary cultural process, strategic priorities, and formation and implementation principles of the cultural policy were defined. There were proposed practical recommendations to improve regulatory bases of the state management in cultural policy and vector of the state cultural policy in achieving key strategic priorities of ethnic-and social development of Ukraine.

Key words: cultural policy, subjects of cultural policy, strategic priorities, cultural diversity, cultural identity, vector of cultural policy.